УДК 821.111(73)

Зіневич В.В.
(Київ, Україна)

АРХАЇКА ОПОВІДАННЯ ВІЛЬЯМА ФОЛКНЕРА «ТРОЯНДА ДЛЯ ЕМІЛІ»

У статті аналізується оповідання Вільяма Фолкнера «Троянда для Емілі» з позиції архетипної критики, досліджуються основні архетипні образи та символіка, що по-новому висвітлюють зміст твору.

Ключові слова: *архетип, архетипний образ, символ.*

В статье анализируется рассказ Уильяма Фолкнера «Роза для Эмили» с позиции архетипной критики, рассматриваются основные архетипные образы и символы, которые по-новому раскрывают содержание произведения.

Ключевые слова: *архетип, архетипный образ, символ.*

The article deals with the analysis of the short story "A Rose for Emily" by William Faulkner based on the archetypical criticism; it also examines the main archetypical images and symbols that shed new light on the plot of the story.

Key words: *archetype, archetypical image, symbol.*

Створюючи свою південну сагу Вільям Фолкнер оселив у вигаданому окрузі Йокнапатоф представників декількох сімей, включаючи сімейство Грієрсонів. І хоча міста цього округа та їх мешканці унікальні, вони цілком типові для південних містечок Америки кінця 19 – початку 20 століть. Водночас слово «сага» натякає нам на те, що у родових історіях американського письменника поряд з реалістичними епізодами можуть міститися героїчні або казкові [1: 622].

«Троянда для Емілі» – оповідання про останню представницю знатного сімейства Грієрсонів у містечку Джефферсон. Ми знайомимося із головною героїнею міс Емілі Грієрсон на її похоронах, де зібрався весь цвіт, щоб віддати останню шану ідолу, що впав, (fallen monument) та задовольнити свою допитливість – вже майже 10 років ніхто не був у її будинку за винятком старого прислуги-негра. Весь твір постає перед нами у ретроспекції, поступово відкриваючи нові факти із життя міс Емілі, ніби знімаючи шар за шаром віковий пил з цього південного ідола, що за життя сам не міг інколи визначити, у якому часі, минулому чи теперішньому, живе.

З манери оповідання наратора, ми розуміємо, що ставлення до покійної було суперечливе. «За життя, міс Емілі була традицією, обов'язком та клопотанням, своєрідним зобов'язанням, що було отримане у спадок містом того дня у 1894, коли полковник Сарторіс, мер…» по смерті її батька навічно звільнив її від сплати податків [2: 1]. Тож, з одного боку, з міс Емілі поводилися неначе з англійською королевою (tradition), з іншого – це зобов'язання тяготить місто, всі давно чекають остаточного фіналу жахливої трагедії, що трапилась 40 років тому, про яку здогадувались і передавали з вуст в уста молодим поколінням. Залишилось тільки увійти до покоїв 74-літньої леді та упевнитися у своїй правоті, а загалом і попрощатися, нарешті, з минулим.

© Зіневич В.В., 2011

Образ королеви завжди асоціюється у нашій свідомості із матір'ю, заступницею. Тож, від самого початку ми впізнаємо у міс Емілі прояв архетипу Великої Матері, який, за Юнґом, є центральним архетипом у людській психіці та має безмежну множинність аспектів (образів) [3: 126]. Відповідно, образ королеви – тільки один з них, який також може мати різну конотацію. І вже з перших рядків ми усвідомлюємо, що у даному разі ця конотація має негативне значення. Коли ж вже йдеться про казкові жіночі архетипи, то можна назвати серед них найбільш поширені: Принцеса/Королівна, Жінка-Воїн, Королева, Відьма/Фея/Чаклунка та Блазниха/Трикстерша [4: 5]. Необхідно зауважити, що у більшості жінок, незалежно від складності душевного ладу, активний не один, а декілька архетипів, які можуть змінювати один одного. Тож, краще почати від самих витоків історії нашої героїні.

Ми дізнаємося, що міс Емілі жила у будинку, який колись був великим, «білим, прикрашеним куполами та шпилями, крученими балконами у досить легковажному стилі 70-хроків» і який стояв на колись найбільш аристократичній вулиці. Майже палац казкової принцеси, де жила таткова донечка міс Емілі – «худорлява фігурка у білому» [2: 2]. Проте бачили її, як правило, крізь задні двері будинку з-за спини батькового силуету з широко розставленими ногами та батогом у руках. Мешканці міста вважали, що Грієрсони занадто високо себе тримають, тому що жоден молодик не був гідним руки міс Емілі, і коли їй вже виповнилося 30, а вона все ще була незаміжня, що за мірками того часу вважалося неприйнятним, то навіть трохи зловтішалися. Історія замовчує будь-які факти про матір, ніби її й не було. Єдиним поясненням може бути тільки бажання оповідача підкреслити, наскільки татковою донечкою вона була, і як одиноко було їй разом з ним.

Білий колір одягу міс Емілі – християнський символ цнотливості та невинності, це одночасно колір смерті жіночності, заточеної у палаці діви, та колір, що розпадається на цілий спектр інших кольорів, символізуючи той вирій емоцій, які притлумлювалися у душі фолкнерівської королівни [5: 452].

Міс Емілі народилась десь перед Громадянською війною, а будинок Грієрсонів було побудовано у 70-х. Тобто ми розуміємо, що батько Емілі був успішним навіть після війни, і що бути частиною південної аристократії, яка заробляла завдяки рабам, все ще було приводом пишатися, і що люди, як вони, понад законом. Тож, маємо типовий архетипічний образ Королівни, життя якої було в усвідомленні своєї суті, призначення та потреб. Вона цнотлива, вона себе береже. Водночас, еротизм принцеси є потенційним, «після весілля», тож має бути пара – Принц-Лицар, гідний її. Тільки так Принцеса може реалізувати себе, ставши Королевою [4: 5]. Проте батько Емілі заважає, робить неможливим для неї зробити достойний вибір, виступаючи тюремщиком, Цербером. Відповідно будинок виступає як символ влади та грошей з одного боку, а з іншого – тюрми замість любовного гніздечка.

Неможливість зустріти пару характеризує зворотну сторону образу Принцеси, так звані тіньові її прояви: Блудницю, Стару Діву та «Мадам» (хазяйку притону). Зважаючи на суворий релігійний патріархальний світ південної Америки та ставлення мешканців міста до Грієрсонів, міс Емілі мала шанси стати тільки старою дівою і уособити цей поширений архетип. Одначе, коли міс Емілі вже виповнилося 32, помирає містер Грієрсон. Жінки міста приходять допомогти молодій леді із похоронами, але вона зустрічає їх на порозі у звичайній сукні без будь-яких ознак горя на обличчі. До того ж запевняє їх, що

батько і не вмирав. Цілих три дні лікарі та священики вмовляли її дозволити поховати померлого, і, коли вони вже збиралися застосувати закон та силу, вона раптом погодилася, і його швидко поховали.

Ми дізнаємося, що, хоча двоюрідна тітка міс Емілі, міс Вайєт, збожеволіла наприкінці життя, тоді ніхто не говорив, що міс Емілі також схибнулася. ЇЇ розуміли: так як батько відвадив від неї всіх можливих залицяльників, залишившись ні з чим, вона буде чіплятися за руку, яка її обездолила. Наступні півроку вона хворіла, і коли її знов побачили, її волосся було коротко стрижене, вона виглядала як дівча і трохи нагадувала тих янголів, яких малюють на кольорових церковних вітражах – дещо трагічна та безтурботна.

Волосся завжди символізує фізичну силу, сміливість, свободу та є атрибутом спокуси і сексуальної привабливості жінок. Водночас, зачіска є виразом персональних якостей, інстинктивної поведінки особи [5: 59]. Для жінки підстригти волосся означає надбання нею нової сили, впевненості, а неприбране розпущене волосся – вираз свободи. Тож Емілі Грієрсон, переживши особисту трагедію, перероджується і постає перед нами у новому образі – янгола. Позаяк треба пам'ятати, що ці невидимі сили відповідають цілій ієрархії людських цінностей: від вищої духовності містиків до повного морального падіння людини [5: 19].

Маленької Королівни більше нема, але й Королевою вона не стала. Цікаво, але наступний архетип, який втілився у постаті міс Емілі – образ Жінки-Воїна. Основними характеристиками цього архетипу є ефективність у досягненні своєї мети, а способи реалізації – експансія, агресія, конкуренція. Це потенційно вбиваюча жінка. Вона послідовна і раціональна у діях, у коханні вона не дозволяє фамільярності із собою та потребує повагу, особливо у ліжку. Жінка-Воїн наполеглива та практична, вона достойний супротивник. Одначе у парі з нею надовго може затриматися або рівноправний союзник, або ординарець. Тінь Жінки-Воїна – Жертва, яка перетворює свою слабкість та віктімність на потужну психологічну зброю, вона перекладає на інших відповідальність за себе та своє життя, вона провокує виникнення почуття провини і на нього, як на гачок, ловить людину, тим самим виказуючи свою владу [4: 6].

У тихому негрі Тобі, що виконував одночасно функції садівника та кухаря, якнайкраще втілюється архетип ординарця. Він веде хазяйство, робить покупки. Відданий та небалакучий, він завжди захищає особисте життя своєї господині від допитливих очей та вух мешканців Джефферсона. Саме він підняв на сполох місто, коли міс Емілі померла, і, впустивши у будинок людей у день похорон, тихо і непомітно залишив будинок та місто, не бажаючи розкрити хоча б якусь правду про свою господиню.

Звільнившись від охоронця, Емілі вже влітку зустрічає Гомера Беррона. Правду кажучи, смуглявий робітник з півночі далеко не був союзником або героєм для Жінки-Воїна. Він більше втілював архетип Блазня/Трикстера. Вже за декілька днів він перезнайомився із усіма мешканцями міста. Де б він не з'являвся, там лунав регіт, він полюбляв кріпке слівце, чоловічу компанію та випивати у Клубі Лосів. І головне, він не належав до кола міс Емілі.

Емілі вправно виконує роль жертви. Дізнавшись, що батько не залишив їй нічого, окрім будинку, мер міста вигадав цілу історію, да таку, щоб сама міс Грієрсон повірила (вона б не прийняла милостиню), щоб звільнити її від сплати податків. До речі, наратор так і не пролив нам світло, на які ж тоді гроші міс Емілі жила та робила покупки.

З'являючись на прогулянках у двоколці з Гомером Берроном, Емілі також користувалась своїм новим образом. Фраза «Бідна Емілі!» стала найуживанішою. Мешканці міста, жаліючи її (вона трохи розвіється), спочатку закривали на такі прогулянки очі, потім, знов-таки жаліючи її (леді не має забувати про свій соціальний стан), викликали її двоюрідних сестер, так само старих дів. А вона ще вище тримала голову під час прогулянок, вимагаючи повагу як до останньої з Грієрсонів. І, нарешті, вже жаліючи, що Емілі також залишиться старою дівою (вмовить чи не вмовить його?), місто знову стало на сторону молодої леді, вичікуючи на від'їзд кузин та весілля, хай, навіть, із присмаком скандалу.

Але кузини поїхали, і після того як Тобі одного дня впустив Гомера до будинку крізь задні двері, містера Беррона ніхто більше не бачив. Через деякий час відбулася невеличка подія. Сусіди міс Емілі почали скаржитися до муніципальної ради на сморід, що йде від будинку міс Грієрсон. Суддя Стівенс відповів, що звинуватити леді у тому, що вона погано пахне, зовсім непристойно, і висунув здогадку, що можливо негр-слуга вбив щура або змію, та забув прибрати. Єдине, на що спромоглися члени ради, це під покровом ночі розсипати біля підвальних вікон та навколо будинку міс Грієрсон вапно, ховаючись, аби господиня, що сиділа в одному з вікон непорушно, мов ідол, не помітила їх.

З моменту зникнення Гомера Беррона Міс Емілі знову запирається у будинку майже на півроку, і коли її побачили наступного разу, вона дуже змінилася: розповніла та почала сивіти. Шістка – символ універсальності й гармонії [5: 480]. Вона вказує, що міс Емілі, яка пережила ще одну внутрішню драму, потребувала час для відновлення. Втім, замість Жінки-жертви, в ній тепер постав архетип Королеви-вдовиці. Відтепер вона завжди у чорному із заправленим за пояс тонким золотим ланцюжком через грудь та опирається на чорну палицю з тусклим золотим набалдашником. Одутлувата з мертвенно-блідим обличчям та вдавленими у складки жиру, ніби дві жаринки у тісто, очима, вона дуже походила на королеву-вдову Вікторію. А десь на кінчику ланцюжка був годинник, прихований у складках одягу, який цокав, ніби зсередини жінки. Траурний одяг та годинник натякають, що їх господиня хоче поховати час, зупинити його невгамовний рух, але він все одно рухається вперед.

Те, як вона тримала себе під час зустрічі з представниками нового покоління муніципальної ради тридцять років по тому, ще раз підтверджує цю думку. Розуміючи, що постанова полковника Сарторіса про скасування податків не мала легітимності, вони послали їй податкову відомість, але жодної відповіді не надійшло. І тільки після офіційного листа, вони отримали відповідь, писану рідкими чорнилами, на аркуші старомодного формату, де міс Емілі повідомляла, що не виходить з дому взагалі, та додала до листа порожню відомість. Коли ж вони вирішили нанести особистий візит до старої леді, то вона поводилася як королева (не запросила сісти, вислухала їх, нерухомо стоячи у дверях та мовчки вивчаючи їх обличчя, категорично відмовила і веліла Тобі провести джентльменів до виходу). Той же факт, що вона відсилала їх до полковника Сарторіса, якого вже десять років як не було в живих, говорило про те, що час зупинився для неї, вона живе у минулому. Тож, наратор погоджується, що вона отримала повну перемогу над ними так само, як колись перемогла їх батьків у випадку із смородом. Перемогла своїм авторитетом, своїм духом.

Американський літературознавець Гері Кріволд, намагаючись знайти прототип Емілі Грієрсон, знайшов багато спільного між королевою Вікторією після смерті принца

Альберта та героїнею фолкнерівського оповідання [6]. Це і зовнішній вигляд, і одяг, і манера піддавати зловісній тиші нахабу, що насмілився порушити її привілей говорити, і байдужість до технічного прогресу, а також події особистого життя. Відомо, що королева Вікторія, як і міс Емілі, провела 40 років вдовою, вона також мало не збожеволіла після смерті принца Альберта, втратила будь-який інтерес до державних справ, а, головне, вирішила тримати кімнату, у якій помер її чоловік, недоторканою. Ці покої були закриті для інших, королева вимагала, щоб щовечора на ліжку лежала свіжа чоловіча білизна, а у рукомийнику була свіжа вода, ніби він був все ще живим. Вона відвідувала ці покої щоденно, коли двір був у Віндзорі [6].

І хоча місто здогадувалось про таємницю міс Емілі, бо всі знали, що вона купувала отруту, місто приховувало це. Громадянська війна повністю змінила світ, у якому жили мешканці півдня. Їх образ життя виявився ганебним, брутальним та неправильним. Хіба легко визнати це людям із південною гординею? До того ж представники аристократії завжди були взірцем, стовпом їх укладу. Відповідно, вони дивилися на міс Емілі, як на стареньку родичку, яку можна не любити, але треба поважати разом з усіма її примхами та вадами.

Коли ж міс Емілі поховали, то на другому поверсі, не відвідуваному, напевно, вже багато років, знайшли кімнату, яку ледве відчинили. Це була опочивальня, прибрана колись як до весілля, вся у рожевих тонах, де все було вкрито товстим шаром пилу, неначе саваном. На ліжку лежало тіло Гомера Беррона, вірніше те, що від нього залишилося, а поряд, на другій подушці, залишився слід від голови та довге пасмо сивого волосся. Можна тільки здогадуватися, що трапилося між цими двома. Можливо, у якийсь момент міс Емілі усвідомила, що Гомер навряд чи стане її чоловіком, і Жінка-воїн постала у всій своїй жорстокій красі: вона все ж таки залишила свій трофей при собі, проте втратила кохання. У цій сцені знаходимо багато символіки. Рожевий колір – колір кохання, цнотливості та вірності [5: 457]. Вкритий пилом, рожевий майже зблякі став сірим, символізуючи марність сподівань на щасливе кохання та подружнє життя. До речі, туалетний чоловічий набір із срібла з вензелем «Г.Б.» на кожному предметі, замовлений міс Емілі напередодні очікуваного весілля, ніби говорить, що це вона завойовувала чоловіка, а не він її. Слід у формі півмісяця, що залишився на вкритій пилом поверхні, коли підняли краватку та комірець, ніби ще раз символізує перемогу жінки-воїна над агресивною силою чоловіка-бика. Проте товстенний шар пилу який осів не тільки на речах у цій кімнаті, але вже мінімум з десяток років вкривав усе навкруги у будинку, символізує, що і будівля («більмо на оці», як тепер його бачать мешканці міста), і її господиня жили минулим. І на останок, це єдина сцена, де ми зустрічаємо у тексті слово «rose», що перекладається «троянда» або «рожевий». Сам автор говорив, що слово «троянда» у назві - це віддавання честі жінці, яка пережила трагедію [7], проте для Емілі це іронічний дарунок. Вона дивилася на життя крізь рожеві окуляри, а воно показувало їй тільки шипи.

Тож коло замкнулося, Принцеса таки стала Королевою, проте удовою. Тепер зрозуміле ставлення мешканців Джефферсона до міс Емілі, змішане почуття поваги, співчуття, сорому та відрази. Нам же ця невеличка розвідка у царину казкових архетипів допомогла розкрити мотиви жінки патріархального півдня, яка, змушена притлумлювати свої природні бажання бути коханою та мати сім'ю, врешті-решт, у боротьбі за своє щастя скоїла злочин та збожеволіла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник [уклад. Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін.]. / К.: ВЦ Академія, 1997. – 752 с.
2. A Rose for Emily [Електронний ресурс] / Faulkner William. / Режим доступу: http://resources.mhs.vic.edu.au/creating/downloads/A_Rose_for_ Emily.pdf
3. Юнг К.Г. Бог и бессознательное / К.Г.Юнг. – М.: Олимп, ООО Издательство АСТ-ЛТД, 1998. – 480 с.
4. Женские миссии в домах архетипов [Електронний ресурс] / Чеглова И.А., Ходырева Е.А. // Профессиональная Психотерапевтическая газета – 2009. – № 3 (77) март. – С. 5-7. – Режим доступу до журн.: http://www.oppl.ru/up/files/ppg/2009/3_2009.pdf
5. Словарь символов [уклад. Жюльен Н.]. – Челябинск: изд-во «УРАЛ LTD», 1999. / 498 с.
6. The Widow of Windsor and the spinster of Jefferson: a possible source for Faulkner's Emily Grierson [Електронний ресурс] / Gary L. Kriewald // The Faulkner Journal – 2003. – Режим доступу до журн.: http://www.thefreelibrary.com/T

УДК 811.161.1'366'5'42

Скоробогатова Е.А.
(Харьков, Украина)

ПРИНЦИП КОМПОЗИЦИОНАЛЬНОСТИ Г. ФРЕГЕ В СТИХОВОМ РЯДУ

Статтю присвячено опису дії принципу композиціональності Г. Фреге у віршовому ряді. Реалізація цього принципу пов'язана з дією закону «єдності та щільності віршового ряду», який відкрив Ю. Тинянов. Показано, що щільність ряду призводить до взаємодії та атракції граматичних одиниць.

Ключові слова: *поетичний текст, віршовий ряд, закон єдності та щільності віршового ряду, принцип композиціональності.*

Статья посвящена описанию действия принципа композициональности Г. Фреге в стиховом ряду. Реализация этого принципа связана с действием закона «единства и тесноты стихового ряда», открытого Ю. Тыняновым. Показано, что теснота ряда приводит к взаимодействию и аттракции грамматических единиц.

Ключевые слова: *поэтический текст, стиховой ряд, закон единства и тесноты стихового ряда, принцип композициональности.*

The article is devoted to the description of G. Frege's composition principle in the verse row. Implementation of this principle is connected with the effect of the "unity and closeness of the verse row" law invented by Yu. Tynyanov. It is shown that the row's closeness leads to interaction and attraction of grammar units.

Key words*: poetic text, verse row, unity and closeness law, compositionality principle.*

© Скоробогатова Е.А., 2011